

Povezanost socioekonomskih uvjeta s percepcijom roditeljskog ponašanja i pojavom internaliziranih problema kod adolescenata

Bakić, Gabrijela

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:903020>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Gabrijela Bakić

**Povezanost socioekonomskih uvjeta s percepcijom
roditeljskog ponašanja i pojavom internaliziranih
problema kod adolescenata**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Diplomski studij socijalnog rada

Gabrijela Bakić

**Povezanost socioekonomskih uvjeta s percepcijom
roditeljskog ponašanja i pojavom internaliziranih
problema kod adolescenata**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: Izv.prof.dr.sc. Olja Družić Ljubotina

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1. Socioekonomski status	2
1.2. Povezanost socioekonomskog statusa s pojavom internaliziranih problema	3
1.3. Roditeljsko ponašanje	8
1.3.1. Roditeljsko ponašanje i niži socioekonomski status	10
1.3.2. Roditeljsko ponašanje i viši socioekonomski status	12
2. Cilj, problemi i hipoteze	14
3. Metoda	15
3.1. Sudionici	15
3.2. Postupak	16
3.3. Mjerni instrumenti	16
3.4. Analiza podataka	19
4. Rezultati	19
5. Rasprava	28
6. Zaključak	33
Popis tablica	34
Literatura	35
Prilozi	41

Povezanost socioekonomskih uvjeta s percepcijom roditeljskog ponašanja i pojavom internaliziranih problema kod adolescenata

Sažetak

Razdoblje adolescencije uključuje veliki broj promjena u različitim područjima funkcioniranja adolescenata, a prisutnost određenih osobnih, socioekonomskih, obiteljskih i okolinskih čimbenika mogu utjecati na suočavanje s promjenama i u konačnici na razvoj problema mentalnog zdravlja.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost između socioekonomskih uvjeta u obitelji, percepcije roditeljskog ponašanja i internaliziranih problema kod adolescenata. U ispitivanju je sudjelovalo 130 učenica i učenika srednje strukovne škole i gimnazije u Šibeniku.

Istraživanjem su utvrđene povezanosti (ne)priuštivosti materijalnih dobara u obitelji s pojavom internaliziranih problema adolescenata i percepcije roditeljskog ponašanja. Nadalje, utvrđena je povezanost između percepcije roditeljskog ponašanja i pojave simptoma depresivnosti, anksioznosti i stresa kod adolescenata. Dobiveni rezultati ukazuju na važnost kontinuiranog bavljenja ovom temom, kao i stalnog osvještavanja i edukacije stručnjaka radi zaštite osobnog i obiteljskog funkcioniranja adolescenata.

Ključne riječi: adolescencija, adolescenti, socioekonomski status, internalizirani problemi, obitelj, roditeljsko ponašanje, stilovi roditeljskog odgoja

Relationship between socioeconomic conditions and the perception of parental behavior and the emergence of internalized problems in adolescents

Abstract

The period of adolescence includes many changes in various areas of functioning of adolescents, and the presence of certain personal, socioeconomic, family, and environmental factors can affect dealing with the changes and ultimately the development of mental health problems. The aim of this research was to examine the relationship between socioeconomic conditions in the family, the perception of parental behaviour and internalized problems in adolescents. 130 students from secondary vocational school and high school (“gimnazija”)¹ in the city of Šibenik participated in the survey. The research established the relationship between material goods in the family and the occurrence of internalized problems in adolescents, as well as the perception of parental behaviour. Furthermore, the relationship between the perception of parental behaviour and the appearance of symptoms of depression, anxiety and stress in adolescents was established. The obtained results indicate the importance of continuous engagement with this topic, as well as the constant awareness and experts’ education to protect the personal and family functioning of adolescents.

Key words: adolescence, adolescents, socioeconomic status, internalized problems, family, parental behavior, parenting styles

¹ “Gimnazija” is a high school where all subjects are taught, it is not a specialized high school.

Izjava o izvornosti

Ja, Gabrijela Bakić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Gabrijela Bakić, v.r.

1. UVOD

Adolescencija označava dio životnog razdoblja koje započinje početkom puberteta, a završava razvojem u odraslu osobu. Sastoji se od rane adolescencije (od 10/11 do 14 godina), srednje adolescencije (od 15 do 17 godina) i kasne adolescencije (od 18 do 20 godina i moguće duže) (Lacković-Grgin, 2005.).

Tijekom tog osjetljivog razdoblja se događa veliki broj intenzivnih promjena u tjelesnom, kognitivnom, emocionalnom i društvenom aspektu funkcioniranja (Macuka, 2016.). Način na koji će se adolescent suočiti s njima ovisi o njegovim individualnim, obiteljskim i okolinskim čimbenicima (Macuka i Smojver-Ažić, 2012.). Iz tog razloga su navedeni čimbenici čest predmet ispitivanja u istraživanjima o razvoju i prilagodbi adolescenata, no među njima prednjači sve veći broj istraživanja u kojima se ispituje utjecaj socioekonomskog statusa obitelji (Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012.).

Rezultati većine istraživanja su potvrdili povezanost socioekonomskog statusa s fizičkim i psihičkim zdravljem djeteta i adolescenata (Conger i sur., 1994., Matthews, Gallo i Taylor, 2010., Lee, Lee i August, 2011., Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012., Pilić i Džakula, 2013., Quon i McGrath, 2015., Poulain, Vogel i Kiess, 2020.) te s njihovom psihosocijalnom prilagodbom (Bøe i sur., 2012., Shahimi i sur., 2013., Coren i Luthar, 2014., Williams i sur., 2018., Liang i sur., 2016.).

Osim što ostavlja posljedice na djecu i adolescente ono utječe na cijelu dinamiku obitelji i obiteljske odnose (Conger i sur., 1994., Conger i sur., 1999., Luthar i Latendresse, 2005., Družić Ljubotina i sur., 2017.) što se odražava na stilove odgoja, odnosno roditeljsko ponašanje (Conger i sur., 1994., Callahan i Eyberg, 2010, Lee, Lee i August, 2011., Veland i sur., 2015., Wang i sur., 2021.) i u konačnici stvara negativni utjecaj na razvoj i psihosocijalnu prilagodbu adolescenata (Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012., Vukojević i sur., 2017., Williams, 2018.).

Proučavanje i ispitivanje navedenih povezanosti doprinosi razumijevanju etiologije problema mentalnog zdravlja kod adolescenata te može pomoći u razvijanju adekvatnih preventivnih strategija u očuvanju mentalnog zdravlja adolescenata kao i

u podizanju svijesti javnosti o važnosti istog (Luthar i Latendresse, 2005., Bøe i sur., 2012., Lund i Dearing, 2012.).

1.1. Socioekonomski status

Socioekonomski status (SES) je jedan od najčešće istraživanih konstrukata u društvenim istraživanjima (Bradley i Corwyn, 2002.). Razlog tomu su nalazi dosad provedenih istraživanja koji govore o njegovoj povezanosti s dobrobiti čovjeka i utjecaji kojeg ima na opće funkcioniranje pojedinca (Škrokov, 2014.). Iako istraživači često koriste SES kao predmet svojih istraživanja, među njima samima nema jedinstvene suglasnosti što točno konstrukt predstavlja i kako se mjeri (Bradley i Corwyn, 2002.).

Naime, postoji više oblika definiranja i načina mjerenja, primjerice prema jednima je socioekonomski status koncept kojeg se može odrediti putem razine resursa ili prestiža koje osoba ostvaruje u odnosu na druge osobe (Krieger, Williams, i Moss, 1997.; Lynch i Kaplan, 2000., prema Gallo i Matthews, 2003.). Razina resursa se mjeri putem procjene pristupa osobe društvenoj i materijalnoj imovini, odnosno putem prihoda, bogatstva i ostvarenih postignuća u obrazovanju. A, razina prestiža se mjeri statusom kojeg osoba ostvaruje u društvu, kao što je pristup robi, uslugama, znanju i potrošnja istog koje je u konačnici povezano s razinom obrazovanja i zaposlenjem osobe (Gallo i Matthews, 2003.).

Drugi autori smatraju kako se socioekonomski status najbolje proučava kao kapital (Coleman, 1988., prema Bradley i Corwyn, 2002.) koji se sastoji od financijskog kapitala (materijalna sredstva), ljudskog kapitala (stupanj obrazovanja i nematerijalna sredstva) i društvenog kapitala (društvenih sredstva koja se ostvaruju putem društvene mreže/odnosa) koji je povezan s procesima koji direktno stvaraju utjecaj na dobrobit pojedinca (Krieger i sur., 1997., prema Bradley i Corwyn, 2002.).

Danas se socioekonomski status može mjeriti na razini pojedinca, susjedstva ili zajednice (Gallo i Matthews, 2003.), a mjere koje se koriste u procjeni se tek djelomično preslikavaju na navedeni model kapitala (Bradley i Corwyn, 2002.). Primjerice, SES se u današnjim društvenim istraživanjima najčešće mjeri putem prihoda, stupnja obrazovanja i zanimanja kojeg osoba obavlja (Gallo i Matthews, 2003.). Pojedini autori predlažu uvođenje dodatnih mjera kojima bi se mjerio društveni

kapital osobe primjerice s ispitivanjem broja prisutnih osoba u kućanstvu, poput roditelja, ali i baki i djedova uzevši u obzir različitosti obiteljskih struktura (Entwisle i Astone, 1994., prema Bradley i Corwyn, 2002.).

Većinom nalazi provedenih istraživanja ukazuju na povezanost nižeg socioekonomskog statusa i zdravlja pojedinca, pri čemu veći rizik od bolesti i prijevremene smrti imaju osobe nižeg obrazovanja, koje ostvaruju niže prihode te obavljaju poslove manjeg prestiža. Riziku su izložene osobe oba spola, svih životnih uzrasta, od djece i adolescenata do starijih osoba (Matthews, Gallo i Taylor, 2010.).

Nalaze tog istraživanja je potvrdilo nacionalno istraživanje u Hrvatskoj kojeg su proveli Pilić i Džakula (2013) kojim su ispitali povezanost SES-a i rizičnog zdravstvenog ponašanja odraslih osoba. Naime, rezultati istraživanja ukazuju na povezanost nezdravog načina prehrane i nižeg SES-a, pušenja i srednjeg SES-a te tjelesne neaktivnosti i visokog SES-a (Pilić i Džakula, 2013.). Postoji više faktora koje kod osoba nižeg SES-a utječu na fizičko zdravlje, a to su: nezdravi način života poput tjelesne neaktivnosti, konzumacije alkohola i duhana, neadekvatna prehrana, visoko rizični rad te ograničeni pristup zdravstvenoj njezi. Rezultati istraživanja upućuju na negativnu povezanost, pri čemu smanjenje socioekonomskog statusa povećava rizik za zdravlje (Matthews, Gallo i Taylor, 2010.).

Osim što niži SES nepogodno utječe na fizičko zdravlje, ono stvara i nepogodni utjecaj na mentalno zdravlje, odnosno psihičko funkcioniranje pojedinca (Matthews, Gallo i Taylor, 2010., Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012., Quon i McGrath, 2015.).

Iako se u društvenim istraživanjima češće povezuju niži socioekonomski status i zdravlje pojedinca, sve veći broj istraživača uključuju u svoje radove i utjecaj višeg SES-a (Lund i Dearing, 2012.) obzirom na to da rezultati istraživanja ukazuju na povezanost višeg SES-a s internaliziranim problemima, uporabom opojnih sredstava i rizikom od delinkvencije (Luthar i D'Avanzo, 1999; Luthar i Goldstein, 2008., prema Coley i sur., 2018.).

1.2. Povezanost socioekonomskog statusa s pojavom internaliziranih problema

Adolescenti se tijekom razvoja suočavaju s čimbenicima koji mogu predstavljati zaštitnu i/ili rizičnu ulogu u razvoju internaliziranih problema, a to su: ponašanja

roditelja, osobne karakteristike adolescenta, socijalne kompetencije adolescenta i okolinski faktori (Weiss, Susser i Catron, 1998.; Oland i Shaw, 2006.; Greenberg i sur., 1999.; Vulić-Prtorić, 2002., prema Novak i Bašić, 2008.).

Uz čimbenike na strani roditelja i adolescenata, autori navode i čimbenike koji se nalaze u okolini pojedinca i njihove obitelji, kao što je: izloženost stresnim životnim događajima, siromaštvo, gubici i tugovanje, odbacivanje i neodobravanje od strane vršnjaka te odvajanje od primarne obitelji (Weiss, Susser i Catron, 1998.; Oland i Shaw, 2006.; Greenberg i sur., 1999.; Vulić-Prtorić, 2002., prema Novak i Bašić, 2008.).

Obzirom na specifičnost razdoblja kao i rizične čimbenike s kojima se adolescenti suočavaju, mogu se razlikovati u teškoćama s kojima se susreću i njihovim utjecajima na psihosocijalni razvoj (Macuka, 2016.). Učestalost i raznolikost problema s kojima se adolescenti susreću je dovelo do razvoja dva pristupa, kategorijalnog i dimenzionalnog pristupa, pomoću kojih se klasificiraju problemi (Mash i Barkley, 2003., prema Macuka, 2016.).

Kategorijalni pristup koristi već postavljene dijagnostičke kriterije pomoću kojih se definira prisutnost ili odsutnost pojedinih poremećaja (Macuka, 2016.), dok dimenzionalni pristup koristi check liste (npr. Achenbachovi mjerni instrumenti) putem kojih se označava prisutnost simptoma ili sindroma (Macuka, 2016.).

Achenbach je 1966. godine uveo podjelu problema kod djece i mladih, koja se i danas koristi, na internalizirane i eksternalizirane probleme (Achenbach, 1993., prema Novak i Bašić, 2008.).

Internalizirani problemi se odnose na emocionalne teškoće i pretjerano kontrolirana ponašanja u što spadaju anksioznost, depresivnost, socijalno povlačenje i izražene psihosomatske tegobe. Emocionalne teškoće se temelje na emocijama tuge, straha, tjeskobe, krivnje i životnog beznađa. Dok se eksternalizirani problemi odnose na poremećaje u ponašanju temeljene na osjećaju ljutnje i frustracije te nepoštivanju socijalnih vrijednosti (Macuka, 2016.).

Anksioznost je jedna od emocionalnih teškoća koja se sačinjava od tjeskobe, izraženog straha i uznemirenosti, panike, strepnje za nečim te visokom zabrinutošću (Poljak i

Begić, 2016.). Kod adolescenata se najčešće javlja vezano uz socijalne situacije i njihove kompetencije, najčešće vezano za njihov školski uspjeh (Connolly i sur., 2006, prema Poljak i Begić, 2016.). Svaka osoba pa tako i adolescenti se suočavaju s određenim strahovima i zabrinutošću, no ukoliko te izražene emocije počnu utjecati na funkcioniranje djeteta, psihosocijalni razvoj te mu stvaraju teškoće u obiteljskom, socijalnom i školskom okruženju tada se radi o anksioznom poremećaju (Boričević-Maršanić, 2013., prema Poljak i Begić, 2016.).

Depresija je stanje u kojem je adolescent nižeg raspoloženja u kojem osim što se osjeća tužno, beznadno, bespomoćno, bezvrijedno, nemirno ili povrijeđeno, osjeća i averziju prema obavljanju određenih aktivnosti, odnosno nema osjećaja uživanja te može imati izražene somatske, bihevioralne i kognitivne smetnje, poput poremećaja sna, hranjenja, koncentraciji i energiji (Ledić i sur., 2019.).

Dakle, radi se o pretežno pasivnim poremećajima koja su pretjerano kontrolirajuća i usmjerena sama prema sebi (Novak i Bašić, 2008.) te kao takva stvaraju najviše posljedica za same osobe koje ih doživljavaju (Lebedina Manzoni 2007., prema Novak i Bašić, 2008.).

Niži socioekonomski status ostavlja posljedice na mentalno zdravlje pojedinaca, odnosno na njihovo psihičko funkcioniranje (Matthews, Gallo i Taylor, 2010., Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012., Quon i McGrath, 2015.), pri čemu se osobe suočavaju s depresijom, anksioznošću, osjećajem ljutnje i stigmatiziranosti te niskim samopoštovanjem (Ridge, 2009., prema Družić Ljubotina i Ljubotina, 2014.). Razlog tome je percipiranje životnih događaja kao stresnih te veća izloženost akutnim i kroničnim stresorima (Matthews, Gallo i Taylor, 2010.). Kronični stresori su oblik stresnih situacija koji pojedincu predstavljaju svakodnevni izvor frustracije i demoralizacije te kao takvi ga čine još osjetljivijima na sve druge moguće stresore u kontekstu već postojećih situacija te nepovoljno utječu na njegove emocionalne, društvene i financijske resurse (Wadsworth i sur., 2013.).

Obzirom na ozbiljnost posljedica koje niži SES može ostaviti za zdravlje obitelji, provode se istraživanja kojima se ispituje njegov učinak na zdravlje djece i adolescenata (Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012.). Rezultati jednog takvog istraživanja su potvrdili povezanost između socioekonomskog statusa (obiteljski SES, razina

obrazovanja majke, razina obrazovanja roditelja) i više aspekata psihosocijalne prilagodbe (emotivni, ponašajni problemi, hiperaktivnost/poremećaj pažnje, sukobi s vršnjacima), pri čemu se utvrdila povezanost SES-a obitelji sa svim poteškoćama mentalnog zdravlja (Bøe i sur., 2012.).

Također, nalazi istraživanja ukazuju na pozitivnu povezanost ispodprosječnog doživljavanja financijskih mogućnosti i psihosocijalnog funkcioniranja srednjoškolaca, pri čemu oni izvještavaju o višoj razini psihičkog zlostavljanja roditelja, izraženijim emocionalnim problemima i doživljenom vršnjačkom nasilju od srednjoškolaca. Istraživanjem je potvrđena povezanost obiteljskog financijskog stanja s pojavom internaliziranih problema kod srednjoškolaca (Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012.).

Brojni autori koriste model obiteljskog stresa kako bi objasnili povezanost između ekonomskih teškoća u obitelji i prilagodbe djeteta (Leinonen, Solantaus i Punamäki, 2002.). U modelu se povezanost objašnjava koristeći četiri čimbenika, a to su: ekonomski pritisak, mentalno zdravlje roditelja, bračna interakcija i roditeljstvo (Conger i Elder, 1994., prema Leinonen, Solantaus i Punamäki, 2002.). Autori razlikuju opće ekonomske pritiske i specifične ekonomske pritiske, pri čemu se prvi odnose na brigu za cjelokupnom ekonomskom situacijom obitelji, dok specifični pritisci su određene praktične mjere kojima se smanjuje potrošnja obitelji (Conger i Elder, 1994., prema Leinonen, Solantaus i Punamäki, 2002.). Model smatra kako ekonomski pritisci roditelja utječu na njihov psihološki stres što najčešće rezultira bračnim sukobima i roditeljskim propustima što u konačnici stvara negativni utjecaj na prilagodbu adolescenata, odnosno povećava rizik od internalizacije i eskternalizacije problema adolescenata (Conger i sur., 1994.; Conger i sur., 1999.).

Također, nalazi drugih istraživanja ukazuju na povezanost trenutnog ekonomskog stresa i percipirane buduće ekonomske brige s kvalitetom emocionalnog života i problemima u ponašanju adolescenata. Trenutni ekonomski stres za adolescenta ostavlja posljedice na njegovu dobrobit, vještine i opće psihološko zdravlje, a percipirana buduća ekonomska briga predstavlja oblik gubitka kontrole kojeg adolescenti pokušavaju povratiti putem uporabe opojnih sredstava i delinkventnog ponašanja (Shek, 2005.).

Sve veći broj istraživača u svojim istraživanjima uz moguće rizične čimbenike adolescenata nižeg SES-a uključuje i adolescente višeg SES-a (Lund i Dearing, 2012.).

Adolescenti višeg SES-a su u riziku od razvoja emocionalnih teškoća i problema u ponašanju obzirom na kontekstualne stresore kojima su izloženi, kao što su: izolacija od roditelja, pritisci za postignućem i odobravanje rizičnog ponašanja od strane vršnjačkog društva. Adolescenti pod pritiskom roditelja mogu svoje neuspjehe doživljavati osobnima što pomaže razvoju internaliziranih problema te su u riziku od doslovne i emocionalne izolacije od odraslih članova svoje obitelji obzirom na odsutnost roditelja zbog pritiska i zahtjeva profesionalnih karijera (Luthar i Latendresse, 2005.).

Roditelje višeg socioekonomskog statusa većinski prati viši stupanj obrazovanja što je povezano s osiguranjem raznovrsnih obrazovnih mogućnosti za djecu i njihovom uključenosti u obrazovanje djece (Noack, 2004., prema Šimić Šašić i sur., 2011.), ali i s pritiscima za postizanjem uspjeha i postignuća (Luthar i Latendresse, 2005.).

Ansary i Luthar (2009) su ispitivali povezanost postignuća s kasnijim razinama osobne neprilagođenosti. Rezultati istraživanja su pokazali kako u periodu od 10. do 12. razreda oni koji su ostvarili najniža postignuća su se pokazali i neprilagođenijima od osoba s najvišim postignućima. Također, istraživanje je pokazalo kako prijavljena razina internaliziranih problema poput depresije i anksioznosti nije prethodila lošijim školskim uspjesima, ali adolescenti koji nisu bili zadovoljni svojim uspjesima su bili pod većim rizikom od razvoja istih upravo zbog pritiska za postignućem od strane roditelja i učitelja (Lewinsohn i sur., 1994., prema Ansary i Luthar, 2009.).

Lund i Dearing (2012.) su proveli istraživanje kojim su ispitivali utjecaj obiteljskog bogatstva i bogatstva zajednice na odrastanje. Rezultati istraživanja su utvrdili utjecaj bogatstva zajednice na društvenu i emocionalnu ranjivost djece, što kod dječaka stvara delinkventno ponašanje, a kod djevojčica internalizirane probleme.

Primjerice, imućna zajednica može predstavljati određene prednosti za adolescente kojima stvara pozitivan utjecaj na njihov razvoj i omogućava ostvarenje postignuća putem različitih kvalitetnih institucionalnih resursa, rutina, strukture i postojanja uzora unutar zajednice (Jencks i Mayer, 1990.; Leventhal i Brooks-Gunn, 2000., prema Lund

i Dearing, 2012.). No, uz navedene prednosti postoji rizik od mogućeg štetnog utjecaja na društvenu i emocionalnu dobrobit adolescenata putem poticanja konkurencije, smanjene potpore i društvene kontrole (Morenoff, i Earls, 1999., prema Lund i Dearing, 2012.) te negativne posljedice na procese u obitelji (Leventhal i Brooks-Gunn, 2000., prema Lund i Dearing, 2012.).

1.3. Roditeljsko ponašanje

Istraživači smatraju kako okosnicu suvremenog teorijskog pristupa u proučavanju pojma roditeljstva prvenstveno ima ekološki model Uriea Bronfennbrennera (1979), obzirom da se temelji na proučavanju pojedinca i njegovog odnosa sa sustavima kojima je okružen (Macuka, 2010.).

Model razlikuje četiri vrste sustava koji okružuju pojedinca, a to su: mikrosustav, mezosustav, egzosustav i makrosustav (Bronfennbrenner, 1995.; Tudge i sur.; 2016., prema Chuang, 2018.). Mikrosustav je najbliži pojedincu te se u njemu nalaze sve one aktivnosti, uloge u društvu te odnosi (kao što je obitelj) koje osoba doživljava izravno, odnosno licem u lice (Bronfennbrenner, 1977., 1995., prema Chuang i sur., 2018.). Mezosustav se odnosi na odnose između dva ili više mikrosustava (Chuang i sur., 2018.) koji su važni za razvoj i funkcioniranje djeteta (Bronfennbrenner 1979.; Christensen, 2010., prema Rezo Bagarić, 2020.) a egzosustav predstavlja nadopunu mezosustavu jer u sebi uključuje formalne ili/i neformalne strukture koji stvaraju posredni utjecaj na pojedinca (Chuang i sur., 2018.) kao što je radno mjesto roditelja, lokalna zajednica i karakteristike obitelji (Bronfennbrenner 1979.; Bronfennbrenner, 1986.; Bronfennbrenner i Ceci, 1994., prema Rezo Bagarić, 2020.). Posljednji makrosustav predstavlja zbroj prva tri sustava (Chuang i sur., 2018.). Na temelju ovog, roditeljstvo se promatra kao odnos između roditelja, djeteta i njihove šire okoline koji je između sebe ovisan i u neprestanom međudjelovanju (Macuka, 2010.). Od svih okolinskih sustava obitelj se smatra najvažnijim i najneposrednijim koji kao takav utječe na razvoj pojedinca (Bronfennbrenner, 1977., 1986., prema Keresteš, 2001.).

Belsky (1984) modelom procesnog roditeljstva na neki način nadopunjava ekološki model te objašnjava da je roditeljstvo određeno individualnim karakteristikama roditelja (razvojna povijest, odnosno njihovo iskustvo odrastanja i odnosi koje su imali

s roditeljima), osobinama djeteta (spol, dob, sposobnost) te osobinama njihove društvene okoline.

Roditeljstvo se može definirati koristeći dvije dimenzije, emocionalnost i kontrolu (Darling i Steinberg, 1993.; Martin i Colbert, 1997.; Cummings, Davies i Campbell, 2000., prema Macuka, 2010.).

Emocionalnost roditelja se odnosi na doživljene emocije i način na koji roditelji to pokazuju u odnosu prema djetetu (Darling i Steinberg, 1993.; Cummings, Davies i Campbell, 2000., prema Macuka, 2010.), ali i predstavlja stupanj do kojeg su roditelji osjetljivi prema djeci te im pružaju podršku (Baumrind, 1991.). Stoga, ova dimenzija se može nazvati i prihvaćanje, podrška, osjetljivost ili toplina (Darling i Steinberg, 1993.; Cummings, Davies i Campbell, 2000., prema Macuka, 2010.).

Kontrola se odnosi na postavljanje zahtjeva djeci, ostvarivanje nadzora te primjenu disciplinskih mjera (Baumrind, 1991.). Autori razlikuju dvije vrste kontrole, bihevioralnu kontrolu koja se smatra pozitivnom, te psihološku kontrolu koja se smatra negativnom kontrolom (Darling i Steinberg, 1993.; Cummings, Davies i Campbell, 2000., prema Macuka, 2010.). Bihevioralnom kontrolom roditelji postavljaju određena pravila koja se odnose na ponašanja djeteta i određivanje granica putem čega se oblikuju unutrašnji doživljaji djeteta i njegova ponašanja, dok psihološkom kontrolom roditelji pokušavaju nadzirati unutrašnje stanje djeteta što rezultira lošijim razvojnim ishodima (Macuka, 2010.).

Kombinacija emocionalnosti i kontrole kao dimenzija roditeljstva definiraju roditeljske odgojne stilove, pri čemu razlikujemo autoritarni, permisivni, autoritativni i indiferentni stil odgoja (Baumrind, 1991.; Spera, 2005., prema Veland i sur., 2015.).

Prva dva odgojna stila su u potpunosti suprotna jedan drugom, pri čemu se autoritaran odgojni stil temelji na zahtjevnom roditeljskom ponašanju i postavljanju roditeljske discipline uz minimalno iskazivanje ljubavi i topline, dok permisivni se bazira na toplini i prihvaćanju uz minimalne ili čak nepostojeće granice u odgoju. Autoritativni odgojni stil se sastoji od odgovornog i restriktivnog roditeljskog ponašanja uz iskazivanje razumijevanja i topline što ga čini kombinacijom prva dva odgojna stila.

Naposljetku indiferentni odgojni stil se sastoji od minimalno ograničenja, ali isto toliko pruža pažnje i emocionalne podrške (Raboteg-Šarić i sur., 2002.).

Belsky (1984) navodi tri kontekstualna faktora koja za roditelje mogu biti izvor podrške ili stresa te kao takvo utjecati na njihova roditeljska ponašanja, a to su: bračni odnos, socijalna mreža i posao kojeg roditelj obavlja.

Bračni odnos kao temeljni izvor podrške za roditelje može biti i izvor stresa pri čemu kvaliteta odnosa između supružnika može indirektno utjecati na odnos roditelja i djece. Primjerice, izraženiji neprijateljski odnos između supružnika je povezan s češćom uporabom metode kažnjavanja (Dielman, i sur., 1977.; Kemper i Reichler, 1976., prema Belsky, 1984.) i negativnijim stavom prema djeci, osobito od strane majke prema sinovima (Olweus, 1980., prema Belsky, 1984.).

Socijalna mreža se odnosi na primanje podrške od osoba koje procjenjuju značajnima što stvara pozitivan utjecaj na odnos roditelja i djeteta. (Aug i Bright, 1970.; Hetherington i sur., 1977.; McLanahan i sur., 1981.; Toms-Olson, 1981., prema Belsky, 1984.). Posao kao izvor stresa se može odnositi na pitanje nezaposlenosti, smanjenje ponuda na tržištu rada i nezadovoljstvo radnim mjestom što može biti negativni utjecaj na roditeljsko ponašanje (Belsky, 1984.).

1.3.1. Roditeljsko ponašanje i niži socioekonomski status

Model obiteljskog stresa (Conger i sur., 1994.; Conger i sur., 1999.) objašnjava povezanost između ekonomskog stresa u obitelji i razvoja problema kod adolescenata tako što ekonomski stresori stvaraju psihološke poteškoće koje u konačnici dovode do emocionalnih teškoća i posljedica u obiteljskim odnosima. Pri tome, lošija materijalna situacija u obitelji može rezultirati višom razinom frustracije i iskazanog nezadovoljstva kod djece što dovodi do nižeg zadovoljstva obiteljskim odnosima (Družić Ljubotina i sur., 2017.). Odnosno, dovodi do promjena u odnosima roditelja i djece (Conger i sur., 1994., Lee, Lee i August, 2011.) što rezultira smanjenim pozitivnim roditeljstvom i promjenama u roditeljskom ponašanju i odgojnim stilovima (Leinonen, Solantaus i Punamäki, 2002., Lee, Lee i August, 2011.).

Dakle, suočavanje s ekonomskim pritiscima utječe na psihičko blagostanje roditelja te oni postaju emocionalno frustrirani, depresivni i bijesni (Conger i sur., 2002., prema

Lee, Lee i August, 2011.) što dovodi do povećanih bračnih sukoba (Conger, 1994.) te smanjuje njihovu emocionalnu i/ili fizičku energiju za pružanjem pozitivnog roditeljstva (Lee, Lee i August, 2011.).

Istraživanja ukazuju na važnost zadovoljstva brakom tijekom obiteljskih stresnih perioda obzirom na njegov utjecaj na kvalitetu roditeljstva. Naime, pokazalo se kako percepcija majki o neprijateljskom odnosu supružnika rezultira kaznenim roditeljstvom i neprijateljskim odnosom prema djeci. Također, očeva percepcija o odnosu supružnika je bila povezana s kaznenim i neusmjeravajućim roditeljstvom te lošijom komunikacijom s djecom (Leinonen, Solantaus i Punamäki, 2002.).

Rezultati istraživanja ukazuju na povezanost nižeg socioekonomskog statusa i roditeljskog ponašanja, pri čemu roditelji nižeg SES-a više izražavaju neprijateljsko i kontrolirajuće ponašanje prema djeci te koriste fizičke kazne kao oblik disciplinskog odgoja (Conger i sur., 1994.; Barber, 1996.; Dodge i sur., 1994.; Grant i sur., 2003., prema Callahan i Eyberg, Veland i sur., 2015.) te nisu sposobni pratiti razvoj svoje djece što negativno utječe na prilagodbu adolescenata (Vukojević i sur., 2017.).

Zbog ograničenosti vremenskim, psihološkim i materijalnim resursima za roditeljstvo, roditelji češće koriste autoritarni stil roditeljstva (Gao, 2013.; Xie i Li, 2018., prema Wang i sur., 2021.), manje su dostupni djeci, ne iskazuju toplinu i podršku te rjeđe razgovaraju s djecom nego roditelji višeg SES-a (Bradley i sur, 2001., prema Callahan i Eyberg, Veland i sur., 2015.).

Uporaba psihološke kontrole, negativni načini discipliniranja te odbijanje djece od strane roditelja je pozitivno povezano s pojavom internaliziranih problema djece (Vučenović i sur., 2015.). Pokazalo se kako veću depresivnost iskazuju djeca koja percipiraju svoje roditelje emocionalno hladnima, nedovoljno prihvaćajućim, sigurnima i otvorenima (Vučenović i sur., 2015.).

Također, pokazala se razlika između djevojaka i mladića u percepciji kontrole od strane roditelja odnosno dobiveni su viši rezultati kod mladića u odnosu s ocem (Vučenović i sur., 2015.), a viši rezultati kontrole djevojaka u odnosu s majkom (Litovsky i Dusek, 1985., prema Vučenović i sur., 2015.).

Autoritarni roditeljski stil podrazumijeva uporabu kontrole, kažnjavanja, omalovažavanja te manjak iskazivanja ljubavi (Vučenović i sur., 2015.) te se pokazao pozitivno povezanim s pojavom internaliziranih i eksternaliziranih problema (Caron i sur., 2006.; Gracia i sur., 2005.; Javo i sur., 2004., prema Shahimi i sur., 2013.), nižim samopouzdanjem (Weiss & JC, 1996., prema Shahimi i sur., 2013.) i nižom razinom nade (Heaven & Ciarrochi, 2008., prema Shahimi i sur., 2013.).

Niža razina samopouzdanja je povezana s razvojem anksioznosti i depresije (Dumont i Provost, 1999., prema Shahimi i sur., 2013.), lošijim akademskim uspjesima (Ciarrochi i sur., 2007., prema Shahimi i sur., 2013.), suicidalnim mislima (Palmer, 2004.; Wild i sur., 2004., prema Shahimi i sur., 2013.), poremećajima u prehrani (Gual i sur., 2002., prema Shahimi i sur., 2013.), smanjenom razinom sreće (Furngham i Cheng, 2000., prema Shahimi i sur., 2013.) i povećanom razinom tuge (Ciarrochi i sur., 2007., prema Shahimi i sur., 2013.).

1.3.2. Roditeljsko ponašanje i viši socioekonomski status

Roditelji višeg socioekonomskog statusa su većinom pod pritiskom zahtjeva svojih profesionalnih karijera zbog čega sve manje vremena provode sa svojom djecom te su adolescenti sve češće u riziku od doslovne i emocionalne izolacije od odraslih članova svoje obitelji (Luthar, 2003.; Luthar i Latendresse, 2005a., 2005b., prema Lund i Dearing, 2012.). Rezultati istraživanja su ukazali na povezanost večernjeg objeda roditelja i adolescenta s njegovom prilagodbom i školskim uspjehom, odnosno kako sve veći broj djece objедуje samo s jednim roditeljem i sve rjeđe se druži s obitelji (Luthar i Latendresse, 2005.).

Roditelji visoku razinu pritiska većinski očituju putem kritičkog, a ne osjetljivog roditeljskog ponašanja (Myers, 2000., Luthar, 2003., Luthar i sur., 2013., prema Williams, 2018.) što dovodi do visokog rizika od razvoja internaliziranih i eksternaliziranih problema (Frost i sur., 1990; Luthar i sur., 2006., prema Williams, 2018.).

Jedan od rizika za adolescente višeg SES-a je roditeljski pritisak za ostvarivanjem školskih uspjeha koji se pokazao kao posrednik između perfekcionizma roditelja i adolescentske prilagodbe (Randall, Bohnert i Travers, 2015.), ali je i povezan sa

stresom, depresijom, anksioznošću, nižom razinom samopoštovanja i suicidalnim mislima (Nguyen i sur., 2019.). Djeca koja svoje neuspjehe doživljavaju osobnima iskazuju visoku razinu depresivnosti, anksioznosti i rizika od zlorabe opojnih sredstava (Luthar i Latendresse, 2005.).

U istraživanjima su se pokazale razlike između djevojaka i mladića, pri čemu djevojke zbog velikih očekivanja za ostvarenjem i pritiscima (Luthar i sur., 2013., prema Williams i sur., 2016.) češće izražavaju višu razinu internaliziranih problema od mladića (Luthar i D'Avanzo, 1999., prema Liang i sur., 2016.). Unatoč navedenim rezultatima i mladići izvještavaju o doživljenom pritisku roditelja te znaju percipirati da ih roditelji zbog neuspjeha kažnjavaju što je u konačnici pozitivno povezano s pojavom internaliziranih i eksternaliziranih problema (Coren i Luthar, 2014.).

Također, istraživanja ukazuju na povezanost obrazovanja majke i prihoda obitelji s pozitivnim roditeljstvom, što uključuje to da majke višeg stupnja obrazovanja su više upoznate i uključene u razvoj djece (Eshbaugh i sur., 2011., prema Azad i sur., 2014.) te su se obzirom na obiteljske prihode mogle više uključiti u roditeljstvo (npr. plaćanje dailje, plaćanje dodatnih instrukcija) (Pelchat i sur., 2003., prema Azad i sur., 2014., Semptember i sur., 2016.).

Kako ponašanje roditelja višeg SES-a može biti rizični čimbenik za adolescente tako može biti i čimbenik zaštite. Primjerice, neki od nalaza provedenih istraživanja upućuju na pozitivnu povezanost roditelja višeg socioekonomskog statusa s autoritativnim roditeljskim stilom (Bornstein i Bradley, 2003.; Iversen i Holsen 2008., prema Veland i sur., 2015., Wang i sur., 2021.) što podrazumijeva iskazivanje topline i razumijevanja uz određenu odgovornost i restrikcije (Raboteg-Šarić i sur., 2002.).

Rezultati provedenih istraživanja ukazuju na povezanost autoritativnog odgojnog stila i pozitivnog psihičkog blagostanja (Tenan i sur., 2005.; Minke i Anderson, 2005., prema Shahimi i sur., 2013.), psihološke zrelosti (Steinberg i sur., 1989., prema Shahimi i sur., 2013.) i kompetentnosti (Lamborn i sur., 1991., prema Shahimi i sur., 2013.), višom razinom samopouzdanja i nade (Heaven i Ciarrochi, 2008., prema Shahimi i sur., 2013.) te višim akademskim uspjesima (Jeynes, 2005., prema Shahimi i sur., 2013.). Viša razina nade je također povezana s boljom psihološkom prilagodbom, manjom razinom stresnih životnih situacija, manjim rizikom za razvoj

internaliziranih i eksternaliziranih problema (Valle i sur., 2006., prema Shahimi i sur., 2013.) te s boljim akademskim uspjesima i ciljevima (Ciarrochi i sur., 2007., prema Shahimi i sur., 2013.).

2. Cilj, problemi i hipoteze

Cilj provođenja ovog istraživanja je ispitati povezanost između socioekonomskih uvjeta u obitelji, percepcije roditeljskog ponašanja i internaliziranih problema kod adolescenata.

U skladu s ciljem istraživanja postavljeni su problemi i njima odgovarajuće hipoteze:

1. Ispitati povezanost između socioekonomskog statusa i pojave internaliziranih problema kod adolescenata.

H1: Očekuje se negativna povezanost između stupnja obrazovanja roditelja, radnog statusa roditelja, procjene stambenih uvjeta, procjene financijskih mogućnosti i procjene materijalnog dobra s pojavom internaliziranih problema (depresivnost, anksioznost i stres) kod adolescenata. Konkretno, očekuje se da će adolescenti koji izvještavaju o nižoj razini socioekonomskog statusa iskazivati više internaliziranih problema, odnosno iskazivati će više simptoma depresije, anksioznosti i stresa.

2. Ispitati povezanost između socioekonomskog statusa obitelji adolescenata i njihove percepcije roditeljskog ponašanja.

H2: Očekuje se povezanost između stupnja obrazovanja roditelja, radnog statusa roditelja, procjene stambenih uvjeta, procjene financijskih mogućnosti i procjene materijalnog dobra s adolescentskom percepcijom roditeljskog ponašanja (prihvaćajuće ponašanje, odbacujuće ponašanje i kontrolirajuće ponašanje). Konkretno, očekuje se pozitivna povezanost između socioekonomskog statusa obitelji adolescenta i njegove percepcije prihvaćajućeg ponašanja roditelja. Točnije, adolescenti koji izvještavaju o nižoj razini socioekonomskog statusa će percipirati roditeljsko ponašanje manje prihvaćajućim. Nadalje, očekuje se negativna povezanost između socioekonomskog statusa obitelji adolescenta i

njegove percepcije odbacujućeg i kontrolirajućeg ponašanja roditelja. Adolescenti koji izvještavaju o nižoj razini socioekonomskog statusa obitelji će percipirati roditeljsko ponašanje više odbacujućim i kontrolirajućim.

3. Ispitati povezanost između percepcije roditeljskog ponašanja i pojave internaliziranih problema kod adolescenata.

H3: Očekuje se povezanost između percepcije roditeljskog ponašanja (prihvaćajuće ponašanje, odbacujuće ponašanje i kontrolirajuće ponašanje) i pojave internaliziranih problema (depresivnost, anksioznosti i stres) adolescenata. Konkretno, očekuje se negativna povezanost između adolescentske percepcije roditeljskog ponašanja prihvaćajućim i pojave internaliziranih problema. Dakle, adolescenti koji percipiraju roditeljsko ponašanje manje prihvaćajućim će iskazivati višu razinu internaliziranih problema. Također, očekuje se pozitivna povezanost između adolescentske percepcije roditeljskog ponašanja odbacujućim i kontrolirajućim s pojavom internaliziranih problema. Adolescenti koji percipiraju roditeljsko ponašanje više odbacujućim i kontrolirajućim će iskazivati višu razinu internaliziranih problema, to jest iskazivati će višu razinu depresivnosti, anksioznosti i stresa.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U ispitivanju su sudjelovali učenici prvih, drugih i trećih razreda srednjih škola u Šibeniku: Industrijsko-obrtnička škola, Turističko-ugostiteljska škola i Gimnazija Antuna Vrančića. Istraživanje se provelo na uzorku od 130 sudionika/ca, od čega 69 (53,1%) mladića i 61 (46,9%) djevojaka. Prosječna dob sudionika/ca je bila 16 godina ($M = 15.9$, $sd = 0.71$). Na pitanje o mjestu stanovanja je njih 56,2% se izjasnilo da živi u gradu, a 43,8% da živi na selu. Detaljniji opisi strukture uzorka su tablično prikazani u Prilozima 1, 2, 3 i 4.

3.2. Postupak

Prije provođenja istraživanja se od Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta u Zagrebu zatražila molba za odobrenjem provođenja istraživanja. Molba je sadržavala sažete informacije o postupku provođenja istraživanja, svrsi i cilju te etičkim aspektima provedbe. Nakon dobivene suglasnosti ravnateljima škola su poslani pisane zamolbe u kojima je ukratko objašnjen cilj i postupak istraživanja uz naglasak o suglasnosti Etičkog povjerenstva. Nakon što su ravnatelji odobrili provedbu istraživanja i obavijestili roditelje o provedbi istog, učenicima se usmeno objasnila svrha i cilj istraživanja te ih se zatražila usmena suglasnost za sudjelovanjem.

Od 130 sudionika/ca, njih 66 (50,8%) su učenici srednje strukovne škole (od čega je 28 učenika iz trogodišnje strukovne škole, a 38 učenika iz četverogodišnje strukovne škole), a njih 64 (49,2%) su gimnazijskog usmjerenja. Istraživanje se provelo grupno, na razini razreda u sklopu njihove redovite nastave te je trajalo jedan školski sat.

3.3. Mjerni instrumenti

U istraživanju su korišteni: Upitnik sociodemografskih podataka, Upitnik percepcije obiteljskih financijskih poteškoća (Rajhvajn Bulat, Ajduković i Sušac, 2016), Upitnik stambenih uvjeta (Ajduković, Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2016), Upitnik dostupnosti materijalnih dobara (Ajduković, Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2016), Skala percepcije roditeljskog ponašanja – SPRP (Macuka, 2008) i Upitnik depresivnosti, anksioznosti i stresa DASS 21 (Depression, Anxiety and Stress Scale; Lovibund & Lovibund, 1995).

- ***Upitnik sociodemografskih podataka***

Upitnik sociodemografskih podataka se sastoji od 18 pitanja sastavljenih za potrebe ovog istraživanja. Njime su ispitivani osnovni demografski podaci sudionika kao što je spol, dob, vrsta srednje škole te naziv i vrsta mjesta življenja. Pitanja obuhvaćaju i sociodemografske podatke obitelji sudionika, poput bračnog statusa roditelja, broj osoba u kućanstvu, stupanj obrazovanja roditelja, radni status roditelja, procjena financijskih mogućnosti i stambenih uvjeta, te druga osnovna sociodemografska pitanja.

Primjeri nekih od postavljenih pitanja su: „Koliko ljudi (uključujući tebe) živi u tvom kućanstvu?“, „Koji je radni status tvojih roditelja/skrbnika?“ i „Koliko novaca ima tvoja obitelj u odnosu na druge odnosno kako bi procijenio financijske mogućnosti svoje obitelji?“.

- ***Upitnik percepcije obiteljskih financijskih poteškoća*** (Rajhvajn Bulat, Ajduković i Sušac, 2016)

Upitnik percepcije obiteljskih financijskih poteškoća je sastavljen za potrebe projekta „Ekonomске teškoće obitelji, psihosocijalni problemi i obrazovni ishodi adolescenata u vrijeme ekonomske krize“ (FEHAP). Sastoji se od 6 čestica na koje sudionici odgovaraju na skali od 1 (nikad) do 5 (uvijek), pri čemu je teorijski raspon rezultata od 1 do 5. Primjer čestice je: „Zabrinut sam zbog financijske situacije svoje obitelji“. Ukupni rezultat se dobiva kao prosjek svih odgovora ispitanika, pri čemu veći rezultat ukazuje na veću percepciju obiteljskih financijskih poteškoća. Također, ovoj skali su autori dodali još dva pitanja kojima ispituju upoznatost sudionika s obiteljskom financijskom situacijom, primjerice: „Sudjelujem u razgovorima o novcu u svojoj obitelji“. Ukupni rezultat se računa kao prosjek odgovora sudionika te veći rezultat označava veću uključenost sudionika u obiteljsku financijsku situaciju. Pridodana dva pitanja se koriste zasebno u analizama.

- ***Upitnik stambenih uvjeta*** (Ajduković, Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2016)

Upitnik stambenih uvjeta je konstruiran za potrebe projekta „Ekonomске teškoće obitelji, psihosocijalni problemi i obrazovni ishodi adolescenata u vrijeme ekonomske krize“ (FEHAP). Sastoji se od 7 čestica, odnosno aspekata neadekvatnih stambenih uvjeta. Sudionici za navedene tvrdnje označavaju odnose li se ili ne na stan/kuću u kojem/kojoj žive, primjerice: „Stan ili kuća u kojem/kojoj živiš je... premalen obzirom na broj ukućana“. Za svaki od uvjeta za kojeg sudionika označi da se odnosi na njegov/njezin stan/kuću se pridodaje 1 bod. Ukupni rezultat se dobiva zbrajanjem svih odgovore te može iznositi od 0 do 7, pri čemu veći rezultat ukazuje na veću neadekvatnost stambenih uvjeta.

- **Upitnik dostupnosti materijalnih dobara** (Ajduković, Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2016)

Upitnik dostupnosti materijalnih dobara je sastavljen za potrebe projekta „Ekonomске teškoće obitelji, psihosocijalni problemi i obrazovni ishodi adolescenata u vrijeme ekonomske krize“ (FEHAP). Sastoji se od 23 čestica koji predstavljaju pojedina dobra, aktivnosti i usluge za koje sudionici navode može li ih njihova obitelj priuštiti ili ne. Primjeri čestica su: „Izdvojiti novac za užinu svaki dan (galeb, marenda)“, „Vlastitu sobu“ i „Zdravstvenu skrb za koju je potrebno izdvojiti novac (aparatić za zube, leće, naočale, medicinska pomagala, kozmetičar i dr.)“. Za svako dobro, aktivnost ili uslugu za koju sudionik smatra da mu obitelj može priuštiti se daje 1 bod, a za one koje ne može 0 bodova. Obzirom na to, ukupni rezultat se dobiva zbrajanjem odgovora te se može kretati od 0 do 23. Veći rezultat upućuje na veću dostupnost materijalnih dobara i veće financijske mogućnosti obitelji.

- **Skala percepcije roditeljskog ponašanja – SPRP** (Macuka, 2008)

Skala percepcije roditeljskog ponašanja mjeri dvije dimenzije roditeljskog ponašanja: emocionalnost i kontrolu. Sastoji se od ukupno 25 čestica koje su podijeljene u 3 subskale, a to su: prihvaćanje (npr. „Ja i moj otac / moja majka imamo iskren odnos“), odbacivanje (npr. „imam osjećaj kao da me ne primjećuje“) i kontrola (npr. „Uspoređuje me s drugom djecom“). Ispitanik na svaku od ponuđenih tvrdnji može pružiti odgovor u rasponu od 3 stupnja (1-netočno, 2-djelomično točno i 3-u potpunosti točno) pri čemu označava odgovor koji najbolje opisuje njegov/njezin odnos s majkom i ocem. Ukupni rezultat za svaku subskalu se dobije zbrajanjem zaokruženih odgovora na svakoj od subskala, pri čemu ispitanici mogu ostvariti rezultate: na subskali prihvaćanje od 7 do 21, na subskali odbacivanje od 8 do 24, a na subskali kontrole od 10 do 30. Viši rezultat ukazuje na višu razinu percipiranog prihvaćanja, odbacivanja i kontrole od strane roditelja.

- **Upitnik depresivnosti, anksioznosti i stresa DASS 21** (Depression, Anxiety and Stress Scale; Lovibund i Lovibund, 1995)

Upitnik depresivnosti, anksioznosti i stresa mjeri ozbiljnost prisutnih simptoma depresije, anksioznosti i stresa tijekom proteklog tjedna. Upitnik se sastoji od 21

čestice koje su podijeljene u 3 subskale: depresivnost (npr. „Bilo mi je teško smiriti se”), anksioznost („Bio/bila sam sklon/a pretjerano reagirati na neke situacije”) i stres („Drhtao/la sam, npr. tresle su mi se ruke”). Raspon odgovora je od 0-3, pri čemu je 0=uopće se nije odnosilo na mene, 1=ponekad ili donekle se odnosilo na mene, 2=često ili većinom se odnosilo na mene i 3=gotovo uvijek ili uvijek se odnosilo na mene. Ukupni rezultat se formira zbrojem čestica na svakoj od subskala, pri čemu raspon rezultata za svaku od subskala može iznositi od 0 do 42. Obzirom da se radi o kraćoj varijanti upitnika potrebno je ukupni rezultat svake subskale pomnožiti s brojem 2 te se tako dobiveni rezultati interpretiraju prema tablici razine teškoća (normalno, blago, umjereno, teško, izuzetno teško), pri čemu veći rezultati ukazuju na višu razinu teškoća.

3.4. Analiza podataka

U analizi podataka su korištene mjere deskriptivne statistike te Pearsonov koeficijent korelacije. Za obradu podataka je korišten je statistički paket SPSS 26.0.

4 . Rezultati

Prije prikaza rezultata vezanih za probleme istraživanja, prikazat ćemo deskriptivne podatke kategorijalnih i kontinuiranih varijabli.

Neke od kategorijalnih varijabli su stupanj obrazovanja i radni status roditelja sudionika istraživanja. Iz odgovora je vidljivo da su majke u najvećem postotku završile fakultet (33,8%), gimnaziju ili četverogodišnju strukovnu školu (30,8%) te zanat ili strukovnu školu (29,2%). S druge strane, u najmanjem postotku su završile višu ili visoku školu (3,8%), osnovnu školu (1,5%), dok jedna od njih nema završeno osnovnoškolsko obrazovanje. Nadalje, očevi sudionika su u najvećem postotku završili zanat ili strukovnu školu (32,6%), gimnaziju ili četverogodišnju strukovnu školu (27,1%) te fakultet (25,6%). U manjem broju su završili višu ili visoku školu (8,5%), osnovnu školu (5,4%) te jedna osoba nema završeno osnovnoškolsko obrazovanje.

Sudionici su se izjasnili kako je 79,1% majki i 79,2% očeva zaposleno, dok je 11,6% majki i 11,2% očeva povremeno zaposleno. Nadalje, 0,8% majki i 1,6% očeva su zaposleni, ali ne primaju redovito plaću. Što se tiče postotka nezaposlenih roditelja

sudionika, viši je kod majki te iznosi 6,2%, dok za očeve iznosi 2,4%. S druge strane, iz odgovora sudionika vidljivo je kako je veći postotak umirovljenih očeva (5,6%) nego majki (1,6%). Detaljniji prikazi navedenih deskriptivnih podataka su tablično prikazani u Prilozima 5, 6, 7 i 8.

Nadalje, tablice prikazuju deskriptivne podatke: raspon rezultata, aritmetičku sredinu i standardnu devijaciju za sve ispitane kontinuirane varijable.

Tablica 4.1.

Raspon rezultata, aritmetička sredina i standardna devijacija za kontinuirane varijable učenika/ca iz strukovnih škola (N=66)

	Raspon	<i>M</i>	<i>SD</i>
Procjena financijskih mogućnosti	6-24	10,20	4,12
Priuštivost MD ²	12-23	21,83	2,35
Prihvaćanje – tata	7-21	17,10	3,51
Odbacivanje – tata	8-19	10,30	2,78
Kontrola – tata	10-24	12,89	3,02
Prihvaćanje - mama	7-21	18,48	3,32
Odbacivanje – mama	8-16	9,68	2,52
Kontrola - mama	10-24	12,73	3,14

² Priuštivost materijalnih dobara

Depresivnost	0-84	15,70	20,7
Anksioznost	0-84	16,12	20,7
Stres	0-84	14,12	19,55

Tablica 4.2.

Raspon rezultata, aritmetička sredina i standardna devijacija za kontinuirane varijable - učenici gimnazijskog usmjerenja (N=64)

	Raspon	<i>M</i>	<i>SD</i>
Procjena financijskih mogućnosti	6-27	10,86	4,4
Priuštivost MD	13-23	22,16	2,01
Prihvaćanje – tata	7-21	16,42	3,98
Odbacivanje – tata	8-22	11,24	3,62
Kontrola – tata	10-22	14,26	3,65
Prihvaćanje - mama	9-21	17,89	3,09
Odbacivanje – mama	8-19	9,4	2,27
Kontrola - mama	10-27	15,17	4,01
Depresivnost	0-72	26,06	17,25
Anksioznost	0-74	28,34	17,72

Stres	0-64	23,22	17,22
-------	------	-------	-------

Iz prikazanih tablica se može vidjeti raspon rezultata, aritmetička sredina i standardna devijacija kontinuiranih varijabli kod ispitanika iz strukovne škole te ispitanika gimnazijskog usmjerenja.

Viši raspon rezultata procjene financijskih mogućnosti i materijalnog dobra u obitelji označava procjenu adolescenta o većim financijskim mogućnostima obitelji i većoj priuštivosti materijalnih dobara, dok niži rezultat označava niže financijske mogućnosti obitelji i nižu priuštivost materijalnih dobara. Iz aritmetičkih sredina odgovora primjećujemo slični rezultat kod ispitanika strukovnih škola i gimnazija iz čega zaključujemo o sličnostima između financijskih mogućnosti obitelji ispitanika. Nadalje, viši raspon rezultata za prihvaćajuće, odbacujuće i kontrolirajuće ponašanje roditelja označava višu percepciju adolescenata o istom za svoje roditelje. Učenici gimnazija su izvještavali više o odbacujućem ($M=11,24$, $SD=3,62$) i kontrolirajućem ponašanju oca ($M=14,26$, $SD=3,65$) nego ispitanici drugih škola. Ispitanici strukovnih škola su se nešto više izjasnili o percipiranom prihvaćajućem ponašanju oca ($M=17,10$, $SD=3,51$) i majke ($M=18,48$, $SD=3,32$), dok su učenici gimnazije imali niži rezultat percipiranog prihvaćajućeg ponašanja majke ($M=17,89$, $SD=3,09$), a najviši rezultat kontrolirajućeg ponašanja majke ($M=15,17$, $SD=4,01$). Sagledavajući u tablicama aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata vidljivo je kako učenici gimnazije imaju najviše rezultate u iskazivanju simptoma depresije ($M=26,06$, $SD=17,25$), anksioznosti ($M=28,34$, $SD=17,72$) i stresa ($M=23,22$, $SD=17,22$), dok ispitanici strukovnih škola imaju niže rezultate na sve tri subskale odnosno simptoma depresije ($M=15,70$, $SD=20,7$), anksioznosti ($M=16,12$, $SD=20,7$) i stresa ($M=14,12$, $SD=19,6$).

Tablica 4.3.

Raspon rezultata, aritmetička sredina i standardna devijacija internaliziranih problema za djevojke ($N=61$)

	Raspon	<i>M</i>	<i>SD</i>
Depresivnost	0-74	28,36	19,62

Anksioznost	0-74	28,98	19,12
Stres	0-74	25,08	18,92

Tablica 4.4.

Raspon rezultata, aritmetička sredina i standardna devijacija internaliziranih problema za mladiće (N=69)

	Raspon	M	SD
Depresivnost	0-84	14,12	17,31
Anksioznost	0-84	16,09	19,23
Stres	0-84	12,87	17,11

Iz tablice 4.3. i 4.4. zaključujemo kako djevojke imaju viši rezultat prema aritmetičkoj sredini u iskazivanju simptoma na subskali depresivnosti (M=28.36, SD=19.62), anksioznosti (M=28,98, SD=19,12) i stresa (M=25,08, SD=18,92). Pearsonovim koeficijentom korelacije je utvrđena značajna povezanost spola s internaliziranim problemima i to na sve tri subskale (tablica 4.5.).

Tablica 4.5.

Povezanost spola i pojave internaliziranih problema na cijelom uzorku (N=130)

	Depresivnost		Anksioznost		Stres	
	r	p	r	p	r	p
Spol	-.362**	.000	-.320**	.000	-.323**	.000

** $p < .01$

U nastavku ćemo prikazati rezultate na postavljene probleme istraživanja.

Povezanost socioekonomskog statusa i pojave internaliziranih problema kod adolescenata

Tablica 4.6.

Povezanost socioekonomskog statusa i pojave internaliziranih problema na cijelom uzorku (N=130)

	Depresivnost		Anksioznost		Stres	
	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
Obrazovanje majke	.130	.141	.132	.1	.150	.089
Obrazovanje oca	.081	.363	.083	.351	.121	.172
Radni status majke	-.018	.838	.032	.722	.619	.091
Radni status oca	.094	.298	.016	.861	.314	.100
Stambeni uvjeti	.099	.263	.046	.606	.100	.260
Priuštivost MD	-.336**	.000	-.360**	.000	-.346**	.000
Procjena financijskih mogućnosti	.419**	.000	.409**	.000	.415**	.000

* $p < .05$, ** $p < .01$

Iz tablice se vidi kako postoji povezanost između nekoliko navedenih varijabli. Postoji značajna, negativna i slaba povezanost između materijalnog dobra i pojave internaliziranih problema. Dakle, adolescenti koji percipiraju manju dostupnost materijalnim dobrima u obitelji ujedno izražavaju višu razinu internaliziranih problema, odnosno iskazuju više simptoma depresije, anksioznosti i stresa.

Nadalje, procjena financijskih mogućnosti obitelji je značajno, pozitivno umjereno povezana s pojavom internaliziranih problema kod adolescenata. Dakle, adolescenti koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji većima izražavaju višu razinu internaliziranih problema, odnosno iskazuju više simptoma depresivnosti, anksioznosti i stresa.

Osim navedenih povezanosti, iz tablice je vidljivo kako ne postoji povezanost između obrazovanja majke, obrazovanja oca, radnog statusa majke, radnog statusa oca i stambenih uvjeta s pojavom internaliziranih problema adolescenata.

Povezanost između socioekonomskog statusa obitelji adolescenata i njihove percepcije roditeljskog ponašanja

U nastavku su prikazane dvije tablice u kojima se ispituje povezanost varijabli SES-a i percepcije roditeljskog ponašanja. Prva tablica se odnosi na percepciju ponašanja majki, a druga na percepciju ponašanja oca.

Tablica 4.7.

Povezanost socioekonomskog statusa i percepcije roditeljskog ponašanja majke na cijelom uzorku (N=130)

	Prihvatanje		Odbacivanje		Kontrola	
	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
Obrazovanje majke	.100	.259	-.044	.617	.230**	.008
Radni status majke	-.094	.290	.019	.830	-.038	.665
Stambeni uvjeti	-.085	.333	.162	.065	.162	.066
Priuštivost MD	.233**	.008	-.330**	.000	-.234**	.007
Procjena financijskih mogućnosti	-.354**	.000	.345**	.000	.354**	.000

* $p < .05$, ** $p < .01$

Iz prikazanih rezultata u tablici je vidljivo kako postoji značajna, pozitivna i slaba povezanost između obrazovanja majke i percipiranog kontrolirajućeg ponašanja od strane majke. To jest, što je viša razina obrazovanja majke to adolescenti percipiraju roditeljsko ponašanje majke više kontrolirajućim.

Nadalje, dobivena je značajna, pozitivna i slaba povezanost između materijalnog dobra i percipiranog prihvaćajućeg ponašanja majke. Adolescenti koji procjenjuju manju

dostupnost materijalnim dobrima u obitelji ujedno i percipiraju roditeljsko ponašanje majke manje prihvaćajućim. Također, iz tablice je vidljivo kako je dostupnost materijalnim dobrima značajno, negativno i slabo povezana s percepcijom odbacujućeg i kontrolirajućeg ponašanja majke. Dakle, adolescenti koji procjenjuju manju dostupnost materijalnim dobrima u obitelji ujedno i percipiraju roditeljsko ponašanje majke više odbacujućim i kontrolirajućim.

Osim navedenih povezanosti, utvrđena je i povezanost između procjene financijskih mogućnosti i percepcije roditeljskog ponašanje majke. Procjena financijskih mogućnosti obitelji je značajno, negativno i slabo povezana s percepcijom prihvaćajućeg ponašanja majke. Dakle, adolescenti koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji višima ujedno i percipiraju roditeljsko ponašanje svoje majke kao manje prihvaćajućim. Također, procjena financijskih mogućnosti obitelji je značajno, pozitivno i slabo povezana s percepcijom odbacujućeg i kontrolirajućeg ponašanja majke. Adolescenti koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji višima, percipiraju roditeljsko ponašanje majke više odbacujućim i kontrolirajućim.

Tablica 4.8. Povezanost socioekonomskog statusa i percepcije roditeljskog ponašanja oca na cijelom uzorku (N=130)

	Prihvaćanje		Odbacivanje		Kontrola	
	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
Obrazovanje oca	.051	.579	-.159	.076	.030	.741
Radni status oca	-.203*	.024	.163	.070	.168	.061
Stambeni uvjeti	-.087	.338	.149	.097	.174	.053
Priuštivost MD	.234**	.009	-.190*	.033	-.219*	.014
Procjena financijskih mogućnosti	-.350**	.000	.395**	.000	.270**	.002

* $p < .05$, ** $p < .01$

U tablici je vidljivo kako postoji značajna, negativna i slaba povezanost između radnog statusa oca i percipiranog prihvaćajućeg ponašanja oca. Adolescenti čiji očevi su zaposleni percipiraju manje prihvaćajućim ponašanje oca.

Nadalje, dobivena je značajna, pozitivna i slaba povezanost između procjene materijalnih dobara u obitelji i percepcije prihvaćajućeg ponašanja oca. Adolescenti koji procjenjuju manju dostupnost materijalnim dobrima u obitelji ujedno i percipiraju manje prihvaćajućim ponašanje oca. Dok je dobivena značajna, negativna i neznatna povezanost između procjene materijalnih dobara u obitelji i percepcije odbacujućeg ponašanja oca te značajna, negativna i slaba povezanost materijalnih dobara i percepcije kontrolirajućeg ponašanja oca. Dakle, adolescenti koji procjenjuju manju dostupnost materijalnih dobara u obitelji percipiraju roditeljsko ponašanje oca više odbacujućim i kontrolirajućim.

Procjena financijskih mogućnosti je značajno, negativno i slabo povezana s percepcijom roditeljskog ponašanja oca, pri čemu adolescenti koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji višima će percipirati ponašanje oca manje prihvaćajućim. Također, procjena financijskih mogućnosti je značajno, pozitivno i slabo povezana s percepcijom odbacujućeg i kontrolirajućeg ponašanja oca. Adolescenti koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji višima će percipirati roditeljsko ponašanje oca više odbacujućim i kontrolirajućim.

Povezanost između percepcije roditeljskog ponašanja i pojave internaliziranih problema kod adolescenata

Tablica 4.9.

Povezanost između percepcije roditeljskog ponašanja majke i oca s pojavom internaliziranih problema na cijelom uzorku (N=130)

	Depresivnost		Anksioznost		Stres	
	r	p	r	p	r	p
Prihvaćanje majka –	-.269**	.002	-.324**	.000	-.309**	.000
Odbacivanje majka –	.351**	.000	.383**	.000	.363**	.000
Kontrola - majka	.341**	.000	.409**	.000	.385**	.000
Prihvaćanje - otac	-.186*	.039	-.166	.067	-.160	.077
Odbacivanje - otac	.222*	0.13	.229*	.010	.228*	.010
Kontrola – otac	.268**	.003	.246**	.006	.304**	.001

* $p < .05$, ** $p < .01$

U tablici su prikazani rezultati dobivene povezanosti između percepcije roditeljskog ponašanja, za svakog roditelja zasebno i pojave internaliziranih problema. Vidljivo je kako postoji povezanost između percepcije prihvaćajućeg, odbacivajućeg i kontrolirajućeg ponašanja majke s pojavom internaliziranih problema kod adolescenata. Odnosno, dobivena je značajna, negativna i slaba povezanost između percipiranog prihvaćajućeg ponašanja majke i pojave simptoma depresije, anksioznosti i stresa. Adolescenti koji percipiraju roditeljsko ponašanje majke manje prihvaćajućim iskazuju više simptoma depresije, anksioznosti i stresa.

Također, dobivena je značajna, pozitivna i slaba povezanost između percipiranog odbacujućeg ponašanja majke i pojave internaliziranih problema, pri čemu adolescenti koji percipiraju ponašanje majke više odbacujućim će iskazivati više simptoma depresivnosti, anksioznosti i stresa. Percipirano kontrolirajuće ponašanje majke je značajno, pozitivno i slabo povezano sa pojavom simptoma depresivnosti i stresa, dok je umjereno povezano sa pojavom simptoma anksioznosti. Adolescenti koji percipiraju ponašanje majke više kontrolirajućim ujedno iskazuju više simptoma depresije, anksioznosti i stresa.

Percipirano prihvaćajuće ponašanje oca je jedino značajno, negativno i neznatno povezano s pojavom depresije, pri čemu adolescenti koji percipiraju ponašanje oca manje prihvaćajućim će iskazivati više simptoma depresije. Također, dobiveni rezultati ukazuju na značajnu, pozitivnu i slabu povezanost između odbacujućeg i kontrolirajućeg ponašanja oca i pojave internaliziranih problema adolescenata. Adolescenti koji percipiraju ponašanje oca više odbacujućim i kontrolirajućim iskazuju višu razinu internaliziranih problema, odnosno više simptoma depresije, anksioznosti i stresa.

5. Rasprava

Cilj provođenja ovog istraživanja je bilo ispitati povezanost socioekonomskih uvjeta u obitelji s percepcijom roditeljskog ponašanja (prihvaćajuće, odbacujuće i kontrolirajuće ponašanje) i internaliziranih problema (depresivnost, anksioznost i stres) kod adolescenata.

Iz rezultata primjećujemo kako je većina roditelja završila srednji stupanj obrazovanja te je gotovo 80% roditelja u radnom odnosu, dok je tek 6,2% majki i 2,4% očeva nezaposleno.

Iz dobivenih rezultata je vidljivo da učenici strukovnih škola i gimnazija imaju sličan rezultat u procjeni financijskih mogućnosti obitelji i priuštivosti materijalnih dobara.

Nadalje, učenici gimnazije su se izjasnili o većoj percepciji odbacujućeg i kontrolirajućeg ponašanja oca te kontrolirajućeg ponašanja majki nego učenici ostalih škola, a učenici strukovnih škola su se izjasnili o većoj percepciji prihvaćajućeg ponašanja oca. Sagledavajući prosječne vrijednosti na odgovorima adolescenata o prisustvu simptoma depresije, anksioznosti i stresa, možemo zaključiti kako su učenici gimnazije imali najveći rezultat među ispitanicima. Jedan od mogućih razloga niskog rezultata u izvještavanju internaliziranih problema je struktura sudionika. Naime, od ukupno 66 sudionika iz strukovnih škola, čak je 74,2% bilo učenika muškog spola, dok je većina ispitanika u gimnaziji bila ženskog spola, što potkrepljuje nalaze kako djevojčice više izvještavaju o internaliziranim problemima od mladića (Macuka, 2016.). Autori smatraju kako je mogući razlog tome što djevojke posjeduju određene osobine koje ih štite od antisocijalnog ponašanja, ali u isto vrijeme razvijaju internalizirane probleme te su češće zabrinutije, ustrašenije i sramežljivije za razliku od mladića (Zahn-Waxler, Klimes-Dougan i Slaterry, 2000.).

Ispitivanjem odnosa socioekonomskih uvjeta i pojave internaliziranih problema kod adolescenata je utvrđena negativna povezanost materijalnog dobra u obitelji s pojavom internaliziranih problema, što znači da adolescenti koji procjenjuju nižu dostupnost odnosno priuštivost materijalnim dobrima u obitelji će izražavati višu razinu depresivnosti, anksioznosti i stresa, što je u skladu s postavljenom hipotezom i dosadašnjim nalazima istraživanja (Bøe i sur., 2012., Matthews, Gallo i Taylor, 2010., Quon i McGrath, 2015.). Također, adolescenti koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji višima će izražavati i višu razinu simptoma depresivnosti, anksioznosti i stresa. Navedena povezanost nije u skladu s postavljenom hipotezom u kojoj se očekivala negativna povezanost, odnosno da će adolescenti koji procjenjuju niže financijske mogućnosti svoje obitelji ujedno i iskazivati višu razinu simptoma depresije, anksioznosti i stresa (Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012.). Postoji nekoliko

metodoloških objašnjenja za ovakve rezultate. Jedno od njih je da postoji mogućnost da se nije dobro procijenio SES, odnosno da je bolje promatrati njegovu povezanost s mentalnim zdravljem posredno putem obiteljskih odnosa ili nekih drugih čimbenika nego direktno (Barrera i sur., 2002., prema Škrokov, 2014.). No, postoji i mogućnost da je većina ispitanika u Upitniku procjene financijskih mogućnosti obitelji odgovorila s nižim rezultatom, odnosno da je veći broj sudionika procijenio svoje financijske mogućnosti obitelji većima, što ide u prilog nekim nalazima istraživanja prema kojima su adolescenti višeg SES-a u riziku od razvoja emocionalnih teškoća i problema u ponašanju (Luthar i Latendresse, 2005., Lund i Dearing, 2012.).

Obzirom na dobivene rezultate o povezanosti socioekonomskog statusa i pojave internaliziranih problema, postavljena hipoteza je djelomično potvrđena u dijelu dobivene negativne povezanosti priuštivosti materijalnog dobra obitelji s razinom depresivnosti, anksioznosti i stresa.

Drugim istraživačkim problemom se ispitivala povezanost između stupnja obrazovanja roditelja, radnog statusa roditelja, procjene stambenih uvjeta, procjene roditeljskog ponašanja (prihvaćajuće ponašanje, odbacujuće ponašanje i kontrolirajuće ponašanje), financijskih mogućnosti i materijalnog dobra s adolescentskom percepcijom. Adolescenti koji procjenjuju nižu dostupnost materijalnog dobra u obitelji ujedno i percipiraju roditeljsko ponašanje manje prihvaćajućim, a više odbacujućim i kontrolirajućim. Dobiveni rezultati su u skladu s očekivanjima i dosadašnjim nalazima istraživanja prema kojima roditelji nižeg SES-a češće izražavaju neprijateljsko i kontrolirajuće ponašanje (Conger i sur., 1994.; Barber, 1996.; Dodge i sur., 1994.; Grant i sur., 2003., prema Callahan i Eyberg, Veland i sur., 2015.)

Nadalje, analiza podataka je utvrdila negativnu povezanost procjene financijskih mogućnosti obitelji s prihvaćajućim ponašanjem, a pozitivnu povezanost s odbacujućim i kontrolirajućim ponašanjem roditelja. Dobiveni podaci nisu u skladu s postavljenom hipotezom jer prema njima adolescenti koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji nižima percipiraju roditeljsko ponašanje više prihvaćajućim, a oni koji procjenjuju financijske mogućnosti nižim manje će percipirati ponašanje roditelja odbacujućim i kontrolirajućim. Postavljena hipoteza za drugi istraživački

problem je potvrđena u dijelu materijalnog dobra i percepcije roditeljskog ponašanja povezanosti.

Konačno, kao odgovor na treći istraživački problem je utvrđeno da će adolescenti koji percipiraju roditeljsko ponašanje manje prihvaćajućim iskazivati više simptoma depresije, anksioznosti i stresa. Jednako tako, adolescenti koji percipiraju roditeljsko ponašanje odbacujućim i kontrolirajućim iskazivat će više internaliziranih problema. Utvrđene povezanosti su u skladu s postavljenom hipotezom te odgovaraju dosadašnjim nalazima istraživanja koji pokazuju da adolescenti koji procjenjuju roditeljsko ponašanje više prihvaćajućim izražavaju manje internaliziranih problema te adolescenti koji procjenjuju ponašanje roditelja više kontrolirajućim imaju izraženije simptome anksioznosti i depresije (Macuka i sur., 2011.).

Sagledavajući dobivene rezultate ponovno se potvrđuje kako je socioekonomski status višedimenzionalan konstrukt kojeg je teško jednoznačno odrediti i dovesti u vezu s drugim varijablama (Bradley i Corwyn, 2002.). Iako su se u ispitivanju povezanosti koristili indikatori koji su se dosad pokazali dobrom mjerom SES-a i dalje za neke od njih (stupanj obrazovanja roditelja, radni status roditelja i stambeni uvjeti) se nije mogla utvrditi povezanost s internaliziranim problemima adolescenata. Neki istraživači smatraju da je mogući razlog tome u metodologiji, odnosno u neadekvatnom uzorkovanju ili procjeni SES-a (Barrera i sur., 2002., prema Škrokov, 2014.).

Dobivena povezanost između procjene financijskih mogućnosti obitelji te pojave internaliziranih problema i percepcije roditeljskog ponašanja ukazuje na potrebu daljnjeg istraživanja obitelji višeg SES-a i njene povezanosti s psihosocijalnim razvojem adolescenata. Iako je povezanost SES-a obitelji i adolescenata bio predmet brojnih istraživačkih radova, primjećujemo da je potrebno i dalje detaljnije istraživati kako bi se otkrio što veći broj čimbenika u odnosu socioekonomskog statusa obitelji i razvoja problema adolescenata.

Neka od ograničenja ovog istraživanja se odnose na prigodan uzorak koji je bio baziran samo u jednom gradu, manji broj sudionika, što je dovelo do neravnomjerne raspršenosti odgovora i nedovoljnog obuhvata sudionika nižeg i višeg socioekonomskog statusa. Također, ograničenje se ogleda u odabiru korelacijskog

nacrta istraživanja obzirom na to da on onemogućuje donošenje uzročno-posljedičnih veza, već ukazuje na postojanje povezanosti i njezinom smjeru.

Provođenje istraživanja u jednom gradu može biti potencijalni nedostatak za istraživanje, ali i prednost obzirom na to da se radi o manjem gradu, Šibeniku, u kojem adolescenti rijetko sudjeluju u ovakvoj vrsti istraživanja. Iako se dosad provodio veći broj istraživanja kojim se ispitala povezanost SES-a obitelji i internaliziranih problema adolescenata, jedna od prednosti ovog istraživanja je ispitivanje percepcije roditeljskog ponašanja kao varijable koja je neposredno povezana sa socioekonomskim statusom i posredno s internaliziranim problemima.

Proučavanje i ispitivanje povezanosti u ovom radu može malim dijelom doprinijeti razumijevanju etiologije problema mentalnog zdravlja kod adolescenata (Škrokov, 2014.) te pomoći stručnjacima u razvijanju strategija pomoći obiteljima, adolescentima i školama, ali i u podizanju svijesti javnosti o važnosti ove teme. Socijalni rad je profesija koja se temelji na zagovaranju prava ranjivih i marginaliziranih i njihovoj integraciji u društvo (Družić Ljubotina i Kletečki Radović, 2011.), te iz tog razloga tema povezanosti socioekonomskog statusa i adolescenata zaslužuje mjesto u socijalnom radu pri čemu je nužno stalno osvještavanje i edukacija koja je prvenstveno namijenjena socijalnim radnicima/ama kako bi proširili svoje kompetencije u zaštiti obitelji i psihosocijalnom razvoju adolescenata.

6. Zaključci

Kada se osvrnemo na postavljene probleme istraživanja rezultati su pokazali sljedeće:

1. Utvrđena je povezanost nekih mjera socioekonomskog statusa s pojavom internaliziranih problema adolescenata. Adolescenti koji percipiraju manju dostupnost materijalnim dobrima u obitelji ujedno izražavaju višu razinu internaliziranih problema (depresivnost, anksioznost i stres). Također, utvrđena je povezanost između procjene financijskih mogućnosti obitelji i pojave internaliziranih problema, pri čemu adolescenti koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji većima izražavaju više simptoma depresije, anksioznosti i stresa.
2. Pokazala se povezanost između višeg stupnja obrazovanja majke i adolescentske percepcije roditeljskog ponašanja majke kao više kontrolirajućeg. Također, utvrđena je povezanost između radnog statusa oca i adolescentske percepcije prihvaćajućeg ponašanja, odnosno adolescenti čiji očevi su zaposleni percipiraju manje prihvaćajućim ponašanje oca. Nadalje, adolescenti koji procjenjuju nižu dostupnost materijalnog dobra u obitelji ujedno i percipiraju roditeljsko ponašanje manje prihvaćajućim, a više odbacujućim i kontrolirajućim. No, adolescenti koji procjenjuju financijske mogućnosti svoje obitelji višima će manje percipirati roditeljsko ponašanje prihvaćajućim, a više odbacujućim i kontrolirajućim.
3. Dobivena je povezanost između percepcije roditeljskog ponašanja i pojave internaliziranih problema kod adolescenata iz čega proizlazi da adolescenti koji percipiraju roditeljsko ponašanje manje podržavajućim, a više odbacujućim i kontrolirajućim iskazivati će više simptoma depresije, anksioznosti i stresa.

Popis tablica:

1. Tablica 4.1. - raspon rezultata, aritmetička sredina i standardna devijacija za kontinuirane varijable - učenici strukovnih škola.....	20
2. Tablica 4.2. - raspon rezultata, aritmetička sredina i standardna devijacija za kontinuirane varijable – učenici gimnazijskog usmjerenja.....	21
3. Tablica 4.3. - raspon rezultata, aritmetička sredina i standardna devijacija internaliziranih problema za djevojke.....	22
4. Tablica 4.4. - raspon rezultata, aritmetička sredina i standardna devijacija internaliziranih problema za mladiće.....	23
5. Tablica 4.5. – povezanost spola i razine internaliziranih problema na cijelom uzroku.....	23
6. Tablica 4.6. - povezanost socioekonomskog statusa i pojave internaliziranih problema.....	24
7. Tablica 4.7. – povezanost socioekonomskog statusa i percepcije roditeljskog ponašanja majke.....	25
8. Tablica 4.8. - povezanost socioekonomskog statusa i percepcije roditeljskog ponašanja oca.....	26
9. Tablica 4.9. - povezanost između percepcije roditeljskog ponašanja majke i oca s pojavom internaliziranih problema.....	27

Literatura

1. Ajduković, M. & Rajhvajn Bulat, L. (2012). Doživljaj financijskog statusa obitelji i psihosocijalno funkcioniranje srednjoškolaca. *Revija za socijalnu politiku*, 19(3), 233-25.
2. Ajduković, M., Družić Ljubotina O. & Kletečki Radović, M. (2016). Upitnik dostupnosti materijalnih dobara. Neobjavljeni materijal.
3. Ajduković, M., Družić Ljubotina O. & Kletečki Radović, M. (2016). Upitnik stambenih uvjeta. Neobjavljeni materijal.
4. Ansary, N. S. & Luthar, S. S. (2009). Distress and academic achievement among adolescents of affluence: A study of externalizing and internalizing problem behaviors and school performance. *Development and Psychopathology*, 21(01), 319.
5. Azad, G., Blacher, J. & Marcoulides, G. (2014). Longitudinal models of socioeconomic status: Impact on positive parenting behaviors. *International Journal of Behavioral Development*, 38(6), 509-517.
6. Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
7. Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 83-96.
8. Bøe, T., Øverland, S., Lundervold, A. J. & Hysing, M. (2012). Socioeconomic status and children's mental health: results from the Bergen Child Study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 47(10), 1557–1566.
9. Bradley, R. H. & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic Status and Child Development. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 371–399.

10. Callahan, C. L. & Eyberg, S. M. (2010). Relations between parenting behavior and SES in a clinical sample: Validity of SES measures. *Child & Family Behavior Therapy*, 32(2), 125-138.
11. Chuang, S. S., Glozman, J., Green, D. S. & Rasmi, S. (2018). Parenting and family relationships in Chinese families: A critical ecological approach. *Journal of Family Theory & Review*, 10(2), 367-383.
12. Coley, R. L., Sims, J., Dearing, E. & Spielvogel, B. (2018). Locating economic risks for adolescent mental and behavioral health: Poverty and affluence in families, neighborhoods, and schools. *Child development*, 89(2), 360-369.
13. Conger, R. D., Ge, X., Elder, G. H., Lorenz, F. O. & Simons, R. L. (1994). Economic Stress, Coercive Family Process and Developmental Problems of Adolescents. *Child Development*, 65(2), 541.
14. Conger, R. D., Conger, K. J., Matthews, L. S. & Elder, G. H. (1999). Pathways of Economic Influence on Adolescent Adjustment. *American Journal of Community Psychology*, 27(4), 519-541.
15. Coren, S. A. & Luthar, S. S. (2014). Pursuing perfection: Distress and interpersonal functioning among adolescent boys in single-sex and co-educational independent schools. *Psychology in the Schools*, 51(9), 931-946.
16. Družić Ljubotina, O. & Kletečki Radović, M. (2011). Siromaštvo i socijalni rad: koliko je siromaštvo doista „tema“ socijalnog rada?. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(1), 5-29.
17. Družić Ljubotina, O. & Ljubotina, D. (2014). Odnos siromaštva i nekih aspekata psihološke dobrobiti. *Socijalna psihijatrija*, 42(2), 86-101.
18. Družić Ljubotina, O., Sabolić, T. & Kletečki Radović, M. (2017). Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 243-276.
19. Gallo, L.C. & Matthews, K.A. (2003). Understanding the association between socioeconomic status and physical health: do negative emotions play a role? *Psychological Bulletin*, 129(1), 10-51.

20. Gomez, F. (2016). A guide to the depression, anxiety and stress scale (DASS 21). *Central and Eastern Sydney primary health networks*.
21. Keresteš, G. (2001). Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majka. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 10(4-5 (54-55)), 903-925.
22. Lacković-Grgin. K. (2005). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
23. Ledić, L., Šušac, A., Ledić, S., Babić, R. & Babić, D. (2019). Depresija u djece i adolescenata. *Zdravstveni glasnik*, 5(2), 75-85.
24. Lee, C.-Y. S., Lee, J. & August, G. J. (2011). Financial stress, parental depressive symptoms, parenting practices, and children's externalizing problem behaviors: Underlying processes. *Family Relations*, 60(4), 476–490.
25. Leinonen, J. A., Solantaus, T. S. & Punamäki, R.-L. (2002). The specific mediating paths between economic hardship and the quality of parenting. *International Journal of Behavioral Development*, 26(5), 423–435.
26. Liang, B., Lund, T. J., Mousseau, A. M. D. & Spencer, R. (2016). The mediating role of engagement in mentoring relationships and self-esteem among affluent adolescent girls. *Psychology in the Schools*, 53(8), 848–860.
27. Lund, T. J. & Dearing, E. (2012). Is growing up affluent risky for adolescents or is the problem growing up in an affluent neighborhood? *Journal of Research on Adolescence*, 23(2), 274–282.
28. Luthar, S. S. & Latendresse, S. J. (2005). Children of the affluent. *Current Directions in Psychological Science*, 14(1), 49–53.
29. Macuka, I. (2008). Skala percepcije roditeljskog ponašanja–SPRP. U Z. Penezić i sur.(Ur.) *Zbirka psihologijskih skala i upitnika IV., Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru*, 23-35.
30. Macuka, I. (2010). Osobne i kontekstualne odrednice roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 13(1), 63-81.

31. Macuka, I., Smojver-Ažić, S. & Burić, I. (2012). Posredujuća uloga emocionalne regulacije u odnosu roditeljskoga ponašanja i prilagodbe mlađih adolescenata. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 21(2 (116)), 383-403.
32. Macuka, I. & Smojver-Ažić, S. (2012). Osobni i obiteljski čimbenici prilagodbe mlađih adolescenata. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(1), 27-43.
33. Macuka, I. (2016). Emocionalni i ponašajni problemi mlađih adolescenata – zastupljenost i rodne razlike. *Ljetopis socijalnog rada*, 23(1), 65–86.
34. Matthews, K. A., Gallo, L. C. & Taylor, S. E. (2010). Are psychosocial factors mediators of socioeconomic status and health connections? *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1186(1), 146–173.
35. Nguyen, D. T., Wright, E. P., Dedding, C., Pham, T. T. & Bunders, J. (2019). Low self-esteem and its association with anxiety, depression, and suicidal ideation in Vietnamese secondary school students: A cross-sectional study. *Frontiers in Psychiatry*, 10.
36. Novak, M. & Bašić, J. (2008). Internalizirani problemi kod djece i adolescenata: obilježja i mogućnosti prevencije. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 473-498.
37. Pilić, L. & Džakula, A. (2013). Socioekonomski status i rizična zdravstvena ponašanja odrasle hrvatske populacije. *Acta Med Croatica*, 67(2013), 25-35.
38. Poljak, M. & Begić, D. (2016). Anksiozni poremećaji u djece i adolescenata. *Socijalna psihijatrija*, 44(4), 310-329.
39. Poulain, T., Vogel, M. & Kiess, W. (2020). Review on the role of socioeconomic status in child health and development. *Current Opinion in Pediatrics*, 32(2), 308-314.
40. Quon, E. C. & McGrath, J. J. (2015). Community, family, and subjective socioeconomic status: Relative status and adolescent health. *Health Psychology*, 34(6), 591–601.

41. Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S. & Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 11(2-3 (58-59)), 239-263.
42. Rajhvajn Bulat, L., Ajduković, M. & Sušac, N. (2016). Upitnik percepcije obiteljskih financijskih poteškoća. Neobjavljeni materijal.
43. Randall, E. T., Bohnert, A. M. & Travers, L. V. (2015). Understanding affluent adolescent adjustment: The interplay of parental perfectionism, perceived parental pressure, and organized activity involvement. *Journal of Adolescence*, 41, 56–66.
44. Rezo Bagarić, I. (2020). *Uloga individualnih čimbenika u povezanosti doživljaja ekonomskih teškoća i prilagodbe adolescenata* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of Psychology).
45. September, S. J., Rich, E. G. & Roman, N. V. (2016). The role of parenting styles and socio-economic status in parents' knowledge of child development. *Early Child Development and Care*, 186(7), 1060-1078.
46. Shahimi, F., Heaven, P. & Ciarrochi, J. (2013). The interrelations among the perception of parental styles and psychological well-being in adolescence: A longitudinal study. *Iranian Journal of Public Health*, 42(6), 570.
47. Shek, D. T. L. (2005). Economic stress, emotional quality of life, and problem behavior in Chinese adolescents with and without economic disadvantage. *Social Indicators Research*, 71(1-3), 363-383.
48. Šimić Šašić, S., Klarin, M. & Proroković, A. (2011). Socioekonomske prilike obitelji i kvaliteta obiteljske interakcije kao prediktori školskog uspjeha srednjoškolaca u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. *Ljetopis socijalnog rada*, 18, (1), 31-62.
49. Škrokov, L. (2014) *Uloga socioekonomskog statusa obitelji u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema i školskog uspjeha kod mlađih adolescenata*. Diplomski rad. Zadar: Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru.

50. Veland, J., Bru, E. & Idsøe, T. (2015). Perceived socio-economic status and social inclusion in school: parental monitoring and support as mediators. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 20(2), 173-188.
51. Vučenović, D., Hajncl, L. & Mavar, M. (2015). Percepcija roditeljskog stila odgoja i depresivnost adolescenata s obzirom na spol i dob. *Klinička psihologija*, 8(1), 81-92.
52. Vukojević, M., Zovko, A., Talić, I., Tanović, M., Rešić, B., Vrdoljak, I. & Splavski, B. (2017). Parental socioeconomic status as a predictor of physical and mental health outcomes in children—literature review. *Acta Clinica Croatica*, 56(4.), 742-748.
53. Wadsworth, M. E., Rindlaub, L., Hurwich-Reiss, E., Rienks, S., Bianco, H. & Markman, H. J. (2013). A longitudinal examination of the adaptation to poverty-related stress model: Predicting child and adolescent adjustment over time. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 42(5), 713-725.
54. Wang, J., Chen, C. & Gong, X. (2021). The impact of family socioeconomic status and parenting styles on children's academic trajectories: A longitudinal study comparing migrant and urban children in China. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2021(176), 81-102.
55. Williams, K., Lund, T. J., Liang, B., Mousseau, A. D. & Spencer, R. (2018). Associations between stress, psychosomatic complaints, and parental criticism among affluent adolescent girls. *Journal of Child and Family Studies*, 27(5), 1384-1393.
56. Zahn-Waxler, C., Klimes-Dougan, B. & Slaterry, M. J. (2000). Internalizing problems of childhood and adolescence: Prospects, pitfalls and progress in understanding the development of anxiety and depression. *Development and Psychopathology*, 12 (03), 443- 466.

Prilozi

Prilog 1. Opis strukture uzorka prema spolu

SPOLO	N	%
Ženski	61	46,9
Muški	69	53,1
Ukupno	130	100

Prilog 2. Opis strukture uzorka prema dobi

DOB	N	%
14	1	0,8
15	37	28,5
15.5	1	0,8
16	65	50
17	26	20
ukupno	130	100

Prilog 3. Opis strukture uzorka prema vrsti srednje škole

SREDNJA ŠKOLA	N	%
Trogodišnja strukovna škola	28	21,5
Četverogodišnja strukovna škola	38	29,2
Gimnazija	64	49,2
Ukupno	130	100

Prilog 4. Opis strukture uzorka prema mjestu življenja

MJESTO ŽIVLJENJA	N	%
Selo	57	43,8
Grad	73	56,2
Ukupno	130	100

Prilog 5. Osnovni deskriptivni podaci za kategorijalnu varijablu na cijelom uzorku (N=130) – stupanj obrazovanja majke

	<i>f</i>	%
Nezavršena osnovna škola	1	0,8
Osnovna škola	2	1,5
Zanat ili strukovna škola u trajanju od 1-3 godine	38	29,2
Gimnazija ili četverogodišnja strukovna škola	40	30,8
Viša ili visoka škola (2-3 godine)	5	3,8
Fakultet (4-6 godina) i više	44	33,8
Ukupno	130	100

Prilog 6. Osnovni deskriptivni podaci za kategorijalnu varijablu na cijelom uzorku (N=130) – stupanj obrazovanja oca

	<i>f</i>	%
Nezavršena osnovna škola	1	0,8
Osnovna škola	7	5,4
Zanat ili strukovna škola u trajanju od 1-3 godine	42	32,3
Gimnazija ili četverogodišnja strukovna škola	35	26,9
Viša ili visoka škola (2-3 godine)	11	8,5
Fakultet (4-6 godina) i više	33	25,4
Nedostajući odgovor	1	0,8
Ukupno	130	100

Prilog 7. Osnovni deskriptivni podaci za kategorijalnu varijablu na cijelom uzorku (N=130) – radni status majke

	<i>f</i>	%
Zaposlena	102	78,5
Zaposlena, ali ne prima redovito plaću	1	0,8
Povremeno zaposlena	15	11,5
Nezaposlena/kućanica	8	6,2
Umirovljenica	2	1,5
Nedostajući odgovor	2	1,5
Ukupno	130	100

Prilog 8. Osnovni deskriptivni podaci za kategorijalnu varijablu na cijelom uzorku (N=130) – radni status oca

	<i>f</i>	%
Zaposlen	99	76,2
Zaposlen, ali ne prima redovito plaću	2	1,5
Povremeno zaposlen	14	10,8
Nezaposlen	3	2,3
Umirovljenik	7	5,4
Nedostajući odgovor	5	3,8
Ukupno	130	100